

Institute of Economic Research Working Papers

No. 138/2015

Polityka gospodarcza w warunkach globalizacji. Szanse i zagrożenia

Paweł Piątkowski

The paper submitted to

**8th INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED ECONOMICS
CONTEMPORARY ISSUES IN ECONOMY
under the title
MARKET OR GOVERNMENT?**

Institute of Economic Research and Polish Economic Society Branch in Toruń

18-19 June 18-19, 2015, Toruń, Poland

Toruń, Poland 2015

© Copyright: Creative Commons Attribution 3.0 License

Polityka gospodarcza w warunkach globalizacji. Szanse i zagrożenia

JEL Classification: F68, F62, H60, O42

Keywords: *globalizacja, polityka gospodarcza*

Abstract: Zakres oddziaływania państwa na gospodarkę pozostaje kwestią sporną i wciąż nie rozstrzygniętą przez teorie ekonomiczne. Spór pomiędzy poglądami liberalnymi i etatystycznymi powraca wraz z kolejnymi kryzysami: gospodarczymi i finansów publicznych. Z jednej strony pojawiają się argumenty wspierania popytu globalnego, z drugiej większej dyscypliny finansów publicznych. Jednak obecnie dużego znaczenia zaczął nabierać jeszcze jeden czynnik silnie oddziałujący na kształt polityki gospodarczej: globalizacja. Celem niniejszego opracowania jest ocena zakresu wpływu globalizacji na politykę gospodarczą oraz sposobu jej oddziaływania na swobodę kształtowania tej polityki przez rządy państw narodowych. W szczególności uwaga zostanie zwrócona na szanse i zagrożenia niesione przez globalizację. W tym kontekście zostanie również oceniona skuteczność narzędzi polityki gospodarczej oraz zakres niezależności poszczególnych rządów, zwłaszcza w krajach rozwijających się i w Polsce.

Wstęp

Polityka gospodarcza w XX wieku znacznie zwiększyła skalę oddziaływania na gospodarkę. Udział wydatków publicznych wzrósł z kilkunastu procent PKB do nawet sześćdziesięciu procent. Wraz z taką zmianą znacznie wzrosło znaczenie skuteczności jej realizacji dla właściwego funkcjonowania gospodarek. Obecnie wśród podstawowych uwarunkowań jej realizacji stała się globalizacja. Zjawisko to jest bardzo złożone i wielowymiarowe i dlatego silnie oddziałuje na kształt polityki gospodarczej, szczególnie w otwartych gospodarkach. Celem niniejszego opracowania jest ocena zakresu wpływu globalizacji na politykę gospodarczą oraz sposobu jej oddziaływania na swobodę kształtowania tej polityki przez rządy państw narodowych. W szczególności uwaga zostanie zwrócona na szanse i zagrożenia niesione przez globalizację. W tym kontekście zostanie również oceniona skuteczność narzędzi polityki gospodarczej oraz zakres niezależności poszczególnych rządów, zwłaszcza w krajach rozwijających się i w Polsce.

Metodologia

Cel artykułu został zrealizowany w oparciu o literaturę przedmiotu dotyczącego problemów globalizacji. W szczególności uwzględnione zostały ujęcia teoretyczne globalizacji i jej wpływu na politykę zagraniczną. Ponadto, uwzględnione zostały zagraniczna literatura dotycząca oceny wpływu globalizacji na poszczególne obszary polityki gospodarczej. Analiza szans i zagrożeń została natomiast przeprowadzona w oparciu o zasady analizy SWOT.

Pojęcie i zakres globalizacji

Wielowymiarowość pojęcia „globalizacja” skutkuje tym, że nie zostało dotąd jednoznacznie zdefiniowane w literaturze, choć jest ono intuicyjnie dość dobrze rozumiane. Przy jego określaniu należy uwzględnić zarówno aspekty ekonomiczne, polityczne, społeczne i jak i kulturowe. W związku z celem niniejszego opracowania, poniżej przedstawiono przede wszystkim ujęcie gospodarcze.

Jako jeden z pierwszych ekonomistów R. Robertson podejmuje się sformułowania definicji pojęcia globalizacja określając ją jako zespół procesów, które współorganizują wspólny świat (Cynarski, 2003, s. 17). Ujęty został w ten sposób podstawowy element tego pojęcia, którym jest łączenie państw i gospodarek w pewien rodzaj wspólnoty. Definicję tą rozszerza J. Stiglitz, który określa globalizację jako coraz ściślejsze zintegrowanie się państw, gospodarek i ludzi dzięki redukcji kosztów transportu,

rozwojowi telekomunikacji oraz zniesieniu barier w przepływach dóbr, kapitału i ludzi (Stiglitz, 2004, s. 26). Autor ten wskazuje więc obszary integracji: państwa, rynki, jak i obywateli. Ponadto porusza kwestię przyczyny globalizacji: znoszenie barier pomiędzy państwami, spadek kosztów transportu oraz rozwój technologii teleinformatycznych. Warto również wskazać definicję traktującą globalizację, jako zespół procesów, które doprowadzają do intensyfikacji ekonomicznych, politycznych i kulturowych stosunków w skali międzynarodowej (Streeten, 1997). Podkreśla ona, że globalizacja jest efektem szeregu procesów. Częstokroć zachodzą one niezależnie od siebie, a w sumie dają podwaliny do rozwoju związków (nie tylko o ekonomicznym charakterze) w skali ponadnarodowej. Globalizacja kształtowała się w sposób spontaniczny i mimo, że pewne organizacje międzynarodowe sprzyjają jej rozwojowi poprzez swoje działania, to trudno mówić o kontrolowaniu czy kształtowaniu globalizacji. Elementem wspólnym w wielu definicjach globalizacji jest kwestia jej skutków i zmian społecznych, gospodarczych, kulturowych i innych, jakie wywołuje. W ten sposób do definiowania globalizacji podeszła Komisja Europejska która określa, że efektem globalizacji jest pogłębianie się współzależności pomiędzy rynkami i produkcją wskutek intensyfikacji przepływów kapitałowych i towarowych (*Annual Economic Report...*, 1998). Zarówno to określenie, jak i przytaczane wcześniej zwracają uwagę na wzrost intensywności powiązań (zarówno gospodarczych) pomiędzy podmiotami gospodarczymi w skali międzynarodowej. Ich skutkami jest uniformizacja metod zarządzania, wytwarzania i wzorców konsumpcji na skalę globalną – również utożsamiana z globalizacją (Levy-Livermore, 1998, s. 23). Podkreśla w ten sposób skutki tego procesu, którymi są upowszechnianie się pewnych sposobów postępowania i rozwiązań zarówno w gospodarce, jak i społeczeństwach. Dzięki temu rozszerzają się również oczekiwania społeczne odnośnie uczestnictwa w podziale wytwarzanego dochodu oraz życiu społecznym.

Warto również wskazać określenie globalizacji J. Misali, który w ekonomicznym aspekcie ujmuje ją jako proces tworzenia jednolitego rynku obejmującego wszystkie kraje świata. Podkreśla ponadto wieloaspektowość tego procesu (Misala, 2008, s. 260-261). Definicja ta zwraca uwagę na powstawanie wspólnego rynku jako efektu pogłębionej integracji rynków. Jest to istotne, gdyż zmniejsza skalę oddziaływania państw narodowych na gospodarkę, a jednocześnie zmniejsza się przestrzeń dla antagonizmów pomiędzy państwami i rozwoju protekcjonizmu. Podobnie do globalizacji podchodzi G.W. Kołodko definiujący ją jako historyczny proces, wskutek którego powstaje zliberalizowany rynek towarów i kapitału oraz związany z nim ład instytucjonalny. Służy on rozwojowi produkcji, handlu i przepływów kapitału na skalę światową (Kołodko, 2000, s. 34). Dodaje więc do przytaczanych wcześniej określeń kwestię ładu instytucjonalnego tworzonego podczas procesu globalizacji. Z kolei W. Szymański podkreśla, że globalizacja to proces niszczenia państwowych barier granicznych dla rynku, przez co mechanizm alokacyjny działa ponad granicami co zmienia kryteria oceny efektywności i wpływa na działanie mechanizmów alokacyjnych (Szymański, 2002, s. 12). Wskutek tego rozpowszechniają się standardy gospodarki rynkowej, a niedoskonałości mechanizmu rynkowego są piętnowane przez międzynarodowych uczestników rynku. Natomiast A. Zaorska określa globalizację jako wielość powiązań i oddziaływań między poszczególnymi państwami i ich społeczeństwami zarówno w ujęciu horyzontalnym, jak i wertykalnym, co prowadzi do powstania w miarę homogenicznego systemu światowego (Zaorska, 1998, s. 15). Autorka ta podkreśla rolę ujednoczenia się rozwiązań i standardów na skalę światową.

Kwestie pełnego zdefiniowania globalizacji nie zostanie wyczerpana w tym opracowaniu, ze względu na szeroki i wieloaspektowy charakter tego pojęcia. Oprócz analizy kwestii definicyjnych warto również poruszyć kwestie cech globalizacji, jej przyczyn i jej obszarów.

Procesy globalizacji nie zostały zapoczątkowane żadnym oficjalnym dokumentem, lecz rozpoczęły się w sposób samoczynny wskutek zbiegu szeregu sprzyjających okoliczności. Do jej powstania przyczynił się rozwój (Szymański, 2002, s. 16-23):

- transportu,
- informatyki i telekomunikacji,
- liberalizacji stosunków gospodarczych, w szczególności przepływów towarowych i kapitałowych,
- kompatybilnej infrastruktury biznesu,
- korzystnych warunków ideowych, gdy upadła większość gospodarek centralnie administrowanych.

Globalizacja oddziałuje na różnorodne obszary gospodarki i przejawia się na wiele sposobów. Dlatego można wyróżnić następujące obszary globalizacji (Rzepka, 2013, s. 146):

- globalizacja rynków i strategii wobec integracji działalności gospodarczej;
- globalizacja finansów i własności kapitału oraz deregulacja rynków finansowych i mobilności kapitału;
- globalne poszukiwania komponentów i alianse strategiczne;
- globalizacja wiedzy, badań i technologii;
- globalizacja stylów życia i modeli konsumpcji;
- globalizacja modeli rządzenia i modeli prawnych;
- globalizacja jako sposób politycznego ujednoczenia świata;
- globalizacja postrzegania i świadomości;
- globalizacja gospodarczego rozwoju krajów –.

Jak więc można zauważyć, w literaturze zwraca się uwagę na wiele aspektów globalizacji. Jest ona wynikiem wieloletnich starań i wzajemnej współpracy państw, przedsiębiorstw, społeczeństw i organizacji ponadnarodowych, zarówno w sferze gospodarczej, politycznej, jak i społecznej. Globalizacja prowadzi do kompresji czasu i przestrzeni, wskutek czego świat staje się „mniejszy”, ale również bardziej jednolity i zintegrowany (Flejterski, Wahl, 2003, s. 23).

Skutki procesów globalizacji

Globalizacja wywiera znaczny wpływ na gospodarki poszczególnych państw narodowych oraz na charakter relacji międzynarodowych. Wśród poruszanych w literaturze skutków globalizacji wymienić można oddziaływania o różnorodnych konsekwencjach: gospodarczych, politycznych, kulturowych, społecznych i prawnych. Najistotniejsze z nich dotyczą ograniczenia suwerenności państw narodowych, przedefiniowania ich funkcji oraz utraty części narzędzi oddziaływania na gospodarkę. Następuje również unifikacja wzorców konsumpcji, stylów życia i kultury (*Polityka ekonomiczna...*, 2004)

Globalizacja wpływa na wiele elementów gospodarki. J. A. Scholte zwraca uwagę na jej wpływ na życie obywateli poszczególnych krajów, w szczególności zaś na ich bezpieczeństwo. Z jednej strony wpływ ten jest pozytywny, gdyż globalizacja wpływa na zmniejszenie zagrożeń dla pokoju. Obopólnie korzystna współpraca krajów zmniejsza liczbę konfliktów pomiędzy nimi, łagodząc zatargi o podłożu narodowościowym czy historycznym. Z drugiej jednak strony ten sam autor porusza kwestię wzrostu przestępczości, który jest łatwiejszy dzięki zmianom w technologiach telekomunikacyjnych oraz wzrostowi przepływów ludzi pomiędzy krajami. Nie nadąża zaś za nimi prawo i współpraca organów ścigania, które pozostają narodowe. Kolejnym aspektem bezpieczeństwa jest ochrona środowiska, która wielokrotnie cierpi wskutek przenoszenia brudnych technologii do krajów trzeciego świata oraz szybkiego rozwoju niektórych krajów (jak Chiny) bez uwzględniania środowiska. Również kwestie zdrowia, a zwłaszcza globalnego rozpowszechniania się chorób (np. ostatnie zagrożenie wirusem Ebola), wpływają na ocenę skutków procesów globalizacji. Z drugiej strony, globalizacja zwiększa dostępność do leków i terapii oraz pomoc państwom najbardziej potrzebującym. Następną kwestią jest ubóstwo, na które należy patrzeć przez pryzmat rosnących dysproporcji rozwojowych. Z jednej strony państwa afrykańskie w niewielkim stopniu partycypują we wzroście zamożności świata. Pomoc krajów zachodnich jest tu nieskuteczna i wielokrotnie krytykowana. Z drugiej zaś strony część państw osiąga znaczący wzrost zamożności wskutek udziału w międzynarodowym podziale pracy (np. Chiny). Negatywnie zaś autor ten ocenia spadek stabilności finansowej państw, który jest efektem wzrostu skali działalności spekulacyjnej i rozwojem międzynarodowych rynków finansowych. Również w kwestii zatrudnienia (wolumenu i warunków) rzadko zmiany oceniane są pozytywnie. Najczęściej korzystają na nich kraje słabiej rozwinięte, a tracą kraje wysoko rozwinięte. Warunki zatrudnienia pogarszają się wskutek bardzo dużego wzrostu konkurencji pomiędzy państwami. Natomiast pozytywnie można ocenić zmiany w zakresie upowszechniania wiedzy i technologii. J. A. Scholte porusza również kwestie społeczne (takie jak tożsamość narodów, spójność społeczna), lecz ze względu na temat niniejszego artykułu nie będą one szerzej omawiane (Scholte, 2006, s. 315-326).

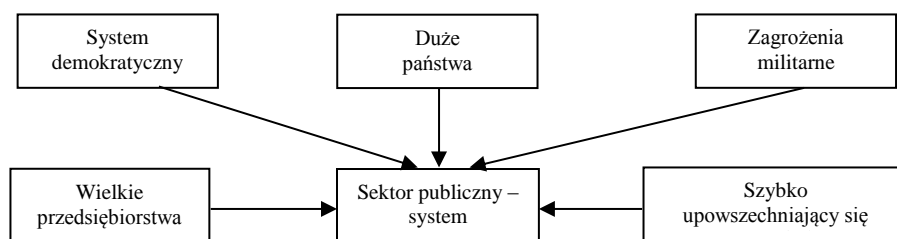
W literaturze można również odnaleźć oceny, mówiące, że kraje, które w znacznym stopniu partycypują w procesach globalizacji osiągają tempo wzrostu PKB wyższe średnio o 2,5%. Osiągały one również coraz lepsze wyniki w zakresie zmian jakościowych, takich jak: średnia długość życia, poziom edukacji, dostęp do ochrony zdrowia. Rośnie też w nich świadomość ekologiczna, która w

dłuższym okresie prowadzi do poprawy standardów ochrony środowiska. Wskazuje się, również, że kraje te częściej porozumiewają się na płaszczyźnie międzynarodowej w przypadku wystąpienia sytuacji kryzysowych. Z drugiej strony równocześnie występują niekorzystne zjawiska, zwłaszcza krajach, które pozostają poza głównym nurtem globalizacji. Świadomość powiększania się dystansu rozwojowego w tych państwach negatywnie wpływa na stabilność polityczną tych społeczeństw (przykład wiosny ludów w Północnej Afryce). Kraje te stają się również coraz bardziej podatne na zewnętrzne szoki. W sytuacji ich wystąpienia często pomoc krajów zamożniejszych czy instytucji międzynarodowych wiąże się z ograniczeniem suwerenności „obdarowanego”. Ponadto, zwracana jest uwaga na zanikanie tradycyjnych więzi i kultur, które stanowią element tożsamości tych państw. Istotne są również tendencje migracyjne, powodujące problemy społeczne zarówno w krajach „źródłowych”, jak i docelowych (np. drenaż mózgow, zaburzenie funkcjonowania rodzin itp.) (*Globalizacja i regionalizacja...*, 2012, s. 36-37).

Wpływ globalizacji na politykę gospodarczą

W gospodarce światowej funkcjonuje prawie 200 państw o bardzo zróżnicowanym poziomie rozwoju gospodarczego, różnych kulturach oraz całym wachlarzu celów. Otwarcie się poszczególnych gospodarek na wpływ tej różnorodności powoduje, że przed sektorem publicznym stoją wyzwania, które można pogrupować w obszary oddziaływania przedstawione na rysunku 1.

Rysunek 1. Wpływ globalizacji na sektor publiczny

Źródło: (Kleer, 2006, s. 173).

Wszystkie wymienione tu obszary wpływają w silny sposób na gospodarki. W chwili przygotowywania niniejszego artykułu na plan pierwszy wysuwa się obszar zagrożeń militarnych. Uspione od ponad dwudziestu lat zagrożenie ponownie ujawniło się przy okazji konfliktu ukraińsko-rosyjskiego. Jak podkreśla J. Kleer rozwój technologiczny armii powoduje, że rośnie skala potencjalnych skutków wojen, stąd rośnie znaczenie sojuszy i wielostronnego dialogu. Ponadto, zauważa istotną rolę inwestycji w sektor zbrojeniowy, który nie tylko wykorzystuje rozwój techniki, ale sam jest jej motorem. Ponadto, wskutek globalizacji lokalne konflikty nabierają znacznie szerszego charakteru, a w ich rozwiązanie angażują się światowe mocarstwa (Kleer, 2006, s. 173).

Z kolei, systemy demokratyczne stanowią dominującą formę polityczną w krajach najbardziej rozwiniętych. Dlatego też ta forma rządów upowszechnia się wraz z rozpowszechnianiem się gospodarki rynkowej. Ponadto, w wielu państwach rządy autorytarne na pewnym etapie rozwoju zaczynają stanowić barierę dalszego rozwoju gospodarki rynkowej. Społeczeństwa zaś również zaczynają „domagać się” praw równych tym w krajach demokratycznych. Jednocześnie system demokratyczny determinuje zarówno kształt, jak i formę stanowienia polityki gospodarczej. Stanowi również o sposobie nadzoru i kontroli podejmowanych działań, zmniejszając w ten sposób pole do nadużyć (Kleer, 2006, s. 175-176).

Istotnym czynnikiem powodującym, że globalizacja ma duży wpływ na procesy globalizacji jest coraz szybszy transfer postępu technicznego. Wiąże się to m.in. z liberalizacją handlu międzynarodowego oraz z bezpośrednimi inwestycjami zagranicznymi. Wskutek tego rosną wymagania klientów oraz konkurencja na rynku. Zachowanie konkurencyjności wymaga zaś coraz większej innowacyjności i tym samym postępu technicznego. Rolą państwa jest wspomaganie tych procesów poprzez tworzenie sprzyjających warunków dla innowacyjności i transferu technologii. Ponadto, istotne jest wspomaganie badań i rozwoju, zwłaszcza badań podstawowych. Należy również

podkreślić znaczenie rządów w rozwoju edukacji, która stanowi podstawę do rozwoju technologicznego kraju.

Kolejnym obszarem wpływu globalizacji na politykę gospodarczą jest aktywność wielkich przedsiębiorstw, określanych jako korporacje transnarodowe. Koncerny te, poprzez bezpośrednie inwestycje zagraniczne wpływają na rozwój gospodarek w państwach nisko rozwiniętych i rozwijających się. Poprzez to mają duże znaczenie dla ich rozwoju i kraje konkurują o ich inwestycje. Korporacje wykorzystują ten fakt oraz swoją siłę ekonomiczną (aktywa często przekraczają wartość PKB małych krajów) i mobilność wykorzystują swoją pozycję. Poprzez to silnie oddziałują na politykę ekonomiczną np. poprzez transferowanie zysków za granicę.

Ostatnim poruszonym przez J. Kleera obszarów jest wpływ dużych państw na politykę gospodarczą. Obecnie nie jest to wyłącznie kwestia siły militarnej, lecz przede wszystkim ekonomicznej. Z jednej strony, w ostatnich latach rośnie liczba globalnych graczy. Z drugiej, rosną również antagonizmy między nimi. Dlatego też należy uwzględnić działania mocarstw oraz ogólną sytuację polityczną w prowadzonej polityce gospodarczej (Kleer, 2006, s. 177-178).

W początkowym okresie rozwoju globalizacji w teorii ekonomii przeważały poglądy o zmniejszaniu (wręcz marginalizowaniu) roli państw narodowych. Ich uprawnienia były bowiem przekazywane w dwóch kierunkach: do organizacji ponadnarodowych oraz do samorządów lokalnych (Hirst, Thompson, 1995). Efekty tych tendencji są widoczne chociażby w postaci tendencji separatystycznych regionów w niektórych państwach (np. w Wielkiej Brytanii czy Hiszpanii). Wynikiem takich zmian jest spadek roli państw narodowych, dzięki czemu Belgia mogła funkcjonować ponad rok bez rządu. Odbija się to również na ograniczeniu wpływu na gospodarkę. K. Ohmae idzie dalej, określając to jako erozję (lub nawet utratę) ekonomicznej roli państw, ponieważ korporacje transnarodowe i organizacje ponadnarodowe wymuszają określone działania ze strony rządów (Ohmae, 1995). Poglądy te jednak nie do końca sprawdziły się w praktyce. Proces utraty znaczenia rządów nie zaszedł tak daleko, jak można byłoby oczekiwać.

Obecnie ekonomiści większą uwagę przywiązują do nowego zdefiniowania roli państwa, gdyż jego rola nie tyle zmniejsza się, co ewoluje a jednocześnie warunki jej prowadzenia stają się trudniejsze. Dzieje się tak, gdyż przed państwami stoi wybór: prowadzić maksymalnie autonomiczną politykę czy wspierać, przynoszącą zwykle pozytywne efekty, współpracę przedsiębiorstw w skali ponadnarodowej. Z kolei w obrębie ugrupowań ponadnarodowych toczy się gra pomiędzy państwami jednocześnie konkurującymi i współzależnymi (Kobrin, 1997).

Globalizacja uwalnia w gospodarce dwa równoległe procesy mające znaczny wpływ na politykę gospodarczą. Pierwszym jest wyrównywanie cen czynników produkcji. Drugim jest ujednolicanie polityki gospodarczej. Konsekwencją tych zjawisk jest po pierwsze narastanie konkurencji pomiędzy państwami w zakresie kosztów pracy, a to prowadzi do presji na obniżanie kosztów podatkowych i obciążeń socjalnych. Po drugie następuje narastanie konkurencji o lokowanie inwestycji w ramach bezpośrednich inwestycji zagranicznych, co wiąże się z presją na udzielanie specjalnych przywilejów. Po trzecie, na rządy wywierana jest presja na uwolnienie przepływu kapitału, co ułatwia unikanie płacenia podatków (Szymański, 2002, s. 53-57). Negatywnie oddziałuje to na wielkość obciążeń podatkowych, jakie mogą być nakładane na przedsiębiorstwa. Efektem jest tzw. „równanie w dół” w zakresie podatków, a jego konsekwencją jest „zagłodzenie podatkowe” państw. Zasada ta jest szczególnie dotkliwa w przypadku państw, które muszą nadrobić dystans rozwojowy.

Należy również podkreślić, że w globalnej gospodarce coraz większego znaczenia nabierają organy niewybieralne: MFW, BS, WTO itp. oraz przede wszystkim korporacje transnarodowe (niejednokrotnie większe od małych państw). Jednocześnie nie jest już tak konieczne utrzymywanie dużych państw, gdyż ich największą zaletą jest duży rynek wewnętrzny – teraz tą funkcję przejmują strefy wolnego handlu. Stąd tendencje do decentralizacji państw a aspiracje narodowościowe dodatkowo osłabiają pozycję państw narodowych. Dodatkowo rządy mniejszych i słabszych ekonomicznie państw są osłabiane przez uzależnienie od dopływu kapitału zagranicznego. W takiej sytuacji wielokrotnie muszą podporządkowywać się międzynarodowym rynkom finansowym (Szymański, 2002, s. 53-57).

W wyniku przedstawionych powyżej zjawisk, można stwierdzić, że podstawowym obszarem oddziaływania globalizacji na politykę gospodarczą jest jej wpływ na ograniczanie suwerenności państw narodowych na rzecz międzynarodowych rynków finansowych. Już J. M. Keynes postulował kontrolę przepływów kapitałowych, podkreślając siłę oddziaływania kapitału spekulacyjnego. Jego postulaty zgłaszane były w trakcie konferencji w Breton Woods i były respektowane do czasu

funkcjonowania systemu walutowego tam ustalonego. Jednak wraz z jego rozpadem uwolnione zostały przepływy kapitałowe. Ponadto, rozwój procesów globalizacji i liberalizacji gospodarki światowej wraz ze znacznym wzrostem podaży pieniądza oderwanego od parytetu złota ich skala gwałtownie wzrosła. Efektem wzrostu przepływów kapitałowych, w tym bezpośrednich inwestycji zagranicznych, inwestycji portfelowych oraz kapitału spekulacyjnego jest uruchomienie procesów konkurencji o kapitał poprzez tzw. równanie w dół w kwestii podatków płaconych w poszczególnych krajach. Kapitał pochodzący z międzynarodowych rynków finansowych jest bardzo płynny, zwłaszcza w dobie wszechobecnych technologii teleinformatycznych i przejścia na pieniądz elektroniczny. W literaturze można spotkać określenie, że jest to kapitał lotny. Jego ruch jest czynnikiem sprawczym procesu przechodzenia władzy z państw narodowych na rzecz rynków finansowych. Wiąże się to z faktem, że państwa mają tym mniejszą władzę im mniejsze mają pole manewru. Zawęża się ono wraz z uzależnianiem się państw od napływu kapitału zagranicznego (czy to w formie bezpośrednich inwestycji zagranicznych w krajach rozwijających się czy portfelowych w krajach rozwiniętych) ale również wzrostem wrażliwości na odpływ kapitału (Szymański, 2004, s. 26-29).

A. Zaorska wskazuje natomiast na zmiany w różnych obszarach polityki gospodarczej zachodzące pod wpływem procesów globalizacji (Zaorska, 2002, s. 265-270):

polityka konkurencyjności – rząd powinien oddziaływać na wzrost konkurencyjności gospodarki i przedsiębiorstw. Zalicza się tu m.in. kształtowanie kosztów pracy, elastyczności rynku pracy, poziom innowacyjności gospodarki i wykształcenia kadr, itp. Jednocześnie musi łagodzić negatywne skutki globalizacji (zwłaszcza społeczne, np. spadek trwałości zatrudnienia, pogorszenie warunków płacowych);

koniunkturalna – w tym zakresie państwo musi nauczyć się reagować na kryzysy importowane, gdyż gospodarki wskutek wzajemnych powiązań uzależniają się od koniunktury u głównych partnerów handlowych. Stosowanie instrumentów musi być skoordynowane z działaniami u partnerów handlowych, a jednocześnie skuteczność typowych instrumentów spada (np. ceł). Jednak ogólna skuteczność tej polityki spada ze względu na otwarcie gospodarki;

kursowa – jej prowadzenie jest dużo trudniejsze, ze względu na międzynarodowe przyprawy znacznych ilości kapitału spekulacyjnego. W przypadku małych gospodarek może być to dla nich poważnym zagrożeniem, zwłaszcza przy stałym kursie. Ponadto, międzynarodowe przepływy kapitału często powodują, że zmiany kursów walut są zależne od opinii na temat całej grupy krajów a nie oceny kondycji danej gospodarki;

pieniężna – globalizacja utrudnia jej prowadzenie, gdyż konkurencja przy pomocy stóp procentowych ma zasięg globalny, a przepływy kapitału mogą ograniczać jej skuteczność. Jej efekty są trudniejsze do przewidzenia a koszty do oszacowania;

fiskalna – efekt zagłodzenia (przedstawiony powyżej);

przemysłowa – tu musi być prowadzona mądra polityka, polegająca na wspieraniu tych gałęzi przemysłu, które są najcenniejsze z punktu widzenia rozwoju gospodarki, a jednocześnie na nie zaburzaniu mechanizmów rynkowych. Ponadto, musi uwzględniać działania innych państw. Wpływ na nią wywierają korporacje transnarodowe.

Z kolei J. Rybiński zwraca uwagę na fakt, że globalizacja gospodarcza wyprzedziła globalizację polityczną. W wyniku tego brakuje instytucji i procedur koordynacji polityk poszczególnych rządów. W wyniku tego reakcje na zagrożenia i negatywne zjawiska są dalece spóźnione i przez to często nieskuteczne. Ponadto, brak skoordynowanych działań rządów wszystkich (lub chociaż zdecydowanej większości) państw powoduje, że działania jednostkowe nie przynoszą oczekiwanych rezultatów (np. problem globalnego ocieplenia, światowy kryzys finansowy czy niekontrolowany rozwój rynków finansowych). Istniejące instytucje natomiast cechuje niewydolność (np. skutek rozproszenia głosów) lub brak reprezentatywności (tzw. „deficyt demokracji”) (Rybiński 2007).

Globalizacja a polityka gospodarcza – szanse i zagrożenia

Przytoczone powyżej obszary oddziaływania procesów globalizacji na politykę gospodarczą pokazują pod jak silnym wpływem globalizacji pozostaje ona. Na podstawie powyższej analizy można wskazać szanse i zagrożenia dla polityki gospodarczej wynikające z wpływu procesów globalizacji (tabela 1.).

Tabela 1. Szanse i zagrożenia w odniesieniu do polityki gospodarczej związane z procesami globalizacji

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - wyższy wzrost gospodarczy - wyższe zatrudnienie - wyższe wpływy z tytułu podatków pośrednich i podatku PIT - wzrost jakości kapitału ludzkiego - wzrost płac - wzrost konkurencyjności na rynku pracy - więcej kapitału dla przedsiębiorstw - łatwiejszy dostęp do źródeł finansowania deficytów budżetowych - obniżenie kosztów finansowania długu - spadek poziomu inflacji - konieczność przejrzystości i podnoszenia standardów polityki gospodarczej 	<ul style="list-style-type: none"> - trudniejsze warunki funkcjonowania krajowych przedsiębiorstw mogą spowodować ograniczenie zatrudnienia w nich - pogorszenie warunków zatrudnienia wskutek wzrostu odsetka osób zatrudnionych na umowach śmieciowych - iluzja bezpieczeństwa długu publicznego przy niskich stopach procentowych - konieczność konkurowania stopami procentowymi - trudniejsze regulowanie podaży pieniądza - większa zmienność kursów walutowych - spekulacyjne przepływy kapitału - wzrost zagrożenia wystąpieniem baniek spekulacyjnych, np. na rynku nieruchomości - importowanie inflacji wskutek szoków podażowych lub spekulacji na międzynarodowych rynkach surowcowych

Źródło: opracowanie własne.

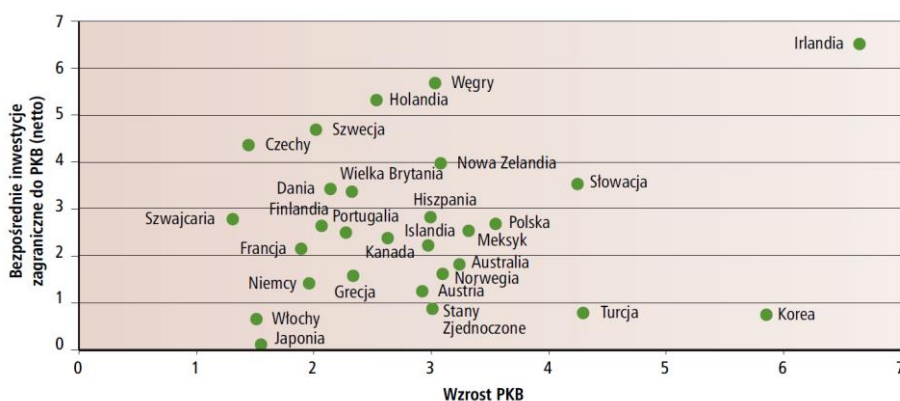
Podstawową szansą, którą upatruje się w procesach globalizacji jest jej wpływ na przyspieszenie wzrostu gospodarczego. W literaturze przedmiotu spotyka się zróżnicowane poglądy, co do kierunku i siły tego wpływu. Jednak dominują poglądy wskazujące, że kraje otwarte na proces globalizacji odnoszą znaczące korzyści. Ich źródła można doszukiwać się analizując np. model wzrostu Solowa. Według jego założeń głównymi czynnikami wzrostu są praca, kapitał i postęp techniczny (Solow, 1956). Na każdy z tych elementów silnie oddziałuje globalizacja. Przede wszystkim międzynarodowe przepływy kapitału wpływają na wzrost ilości kapitału w gospodarce. Polska od wielu lat jest importerem kapitału netto. Na koniec 2014 r. międzynarodowa pozycja inwestycyjna wyniosła ponad -330 mld dolarów. Łączna wartość inwestycji zagranicznych w Polsce przekroczyła 561 mld dolarów, z czego 44% to bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Do tego 26% pasywów stanowiły pozostałe inwestycje, w ty w szczególności kredyty udzielone polskim przedsiębiorstwom (dane na podstawie tabeli 2.). Wzrost ilości kapitału pracującego w gospodarce wskutek bezpośrednich inwestycji zagranicznych wraz z innymi aspektami globalizacji takimi jak wzrostem obrotów handlowych, przepływem informacji i napływem nowych technologii wpływa na intensyfikację wzrostu gospodarczego, czego dowodzi np. Bank Światowy. Również M.-J. Radło i O. Kowalewski dowodzą, że istnieje wyraźna, pozytywna zależność pomiędzy napływem kapitału a wzrostem gospodarczym (patrz: rysunek 2.). Należy także dodać wpływ efektów pośrednich inwestycji zagranicznych w postaci wzrostu efektywności rynków finansowych adaptacji globalnych dobrych praktyk oraz zasad nadzoru właścicielskiego. Prowadzi to zaś do bardziej efektywnej alokacji kapitału i wzrostu gospodarczego (Radło, Kowalewski, 2008, s. 33-35).

Tabela 2. Międzynarodowa pozycja inwestycyjna Polski na koniec 2014 r. (w mln USD)

Pozycja	Aktywa	Pasywa
Ogółem aktywa	229 460	561 004
Inwestycje bezpośrednie	65 216	245 161
Inwestycje portfelowe	20 201	163 629
Pochodne instrumenty finansowe	7 816	8 505
Pozostałe inwestycje	35 789	143 709
Oficjalne aktywa rezerwowe	100 438	--
Międzynarodowa pozycja inwestycyjna netto	-331 544	

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP dostępnych na stronie:
http://www.nbp.pl/home.aspx?f=/statystyka/m_poz_inwest.html, data wejścia: 15.04.2015.

Rysunek 2. Zależność między FDI a wzrostem gospodarczym w państwach OECD (1990–2005)

Źródło: (Radło, Kowalewski, 2008, s. 35).

Nieco inne spojrzenie można mieć z kolei na czynnik pracy, mający wpływ zarówno na poziom wzrostu gospodarczego (zgodnie z przywoływanym wcześniej modelem Solowa), jak również na politykę rynku pracy. Z jednej strony, stanowi on bardzo istotną szansę poprzez wzrost zatrudnienia w polskiej gospodarce. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne bez wątpienia zwiększają ilość miejsc pracy. Wielu autorów spiera się co do jakości tych miejsc pracy, lecz niewątpliwie nowopowstałe przedsiębiorstwa zatrudniają pracowników, podobnie jak ich kooperanci. Również inwestycje portfelowe mają wpływ (choć jest on pośredni) na poziom zatrudnienia, gdyż inwestując w przedsiębiorstwa giełdowe ułatwiają im rozwój. Według danych GUS w przedsiębiorstwach z kapitałem zagranicznym pracowało na koniec 2012 r. 1 571 235 osób, w tym ponad 71% w dużych przedsiębiorstwach (zatrudniających ponad 250 osób). (*Działalność gospodarcza podmiotów...*, 2013). Stanowi to szansę na ograniczenie bezrobocia. Globalizacja stwarza również szansę na wzrost zatrudnienia w przedsiębiorstwach krajowych, które dzięki liberalizacji handlu zwiększają poziomu eksportu i tym samym rozwijają swoją działalność. Globalizacja stwarza także szansę na poprawę jakości kapitału ludzkiego. Jak wskazuje W. Dziemianowicz pracownicy zwiększają swoje kwalifikacje pracując w zagranicznych przedsiębiorstwach. Korzystają również wykorzystując w pracy nowoczesne technologie, poznając inne metody zarządzania, komunikując się w językach obcych oraz nawiązując kontakty z zagranicznymi partnerami handlowymi. Stopień wykorzystania tych szans zależy jednak od stopnia zaangażowania pracowników oraz od strategii zagranicznych przedsiębiorstw (Dziemianowicz, b.d., s. 2-4). Po drugie, należy uwzględnić szansę na wzrost wynagrodzeń w gospodarce, choć tu zderzają się dwie sprzeczne tendencje. Z jednej strony wiele firm zagranicznych poszukuje jak najtańszych pracowników, a z drugiej wiele z nich wynagradza wydajną pracę i wysokie kwalifikacje odpowiednio wysokimi wynagrodzeniami. Wpływ na sferę wynagrodzeń ma również wzrost popytu na pracowników na lokalnych rynkach pracy. Jak zauważają ... często prowadzi to do wzrostu rozwarstwienia pomiędzy wynagrodzeniami wysoko specjalistycznego personelu (rosnącymi) a płacami personelu średniego i niskiego szczebla (nie notuje się tu wyraźnego wzrostu). Średnia płaca rośnie więc, choć tylko część pracowników partycypuje w tym wzroście. Jednocześnie jednak napływ pracowników do Polski z krajów niżej rozwiniętych może dodatkowo wpłynąć na obniżenie poziomu wynagrodzeń w gospodarce wskutek rosnącej konkurencji na rynku pracy. Stanowi to istotne globalne zagrożenie ze strony globalnego rynku pracy, równocześnie pozytywnie wpływając na konkurencyjność przedsiębiorstw (Radło, Kowalewski, 2008, s. 36-38).

Z drugiej strony, należy wskazać globalne zagrożenia związane z czynnikiem pracy. Jedną z podstawowych obaw dotyczy wzrost importu, towarzyszącego globalizacji. Jest on postrzegany, jako czynnik ograniczający ilość miejsc pracy. Jednak badania Hoekmana i Wintersa (2005) wskazują, że brakuje dowodów na potwierdzenie na takiej tezy. Kolejnym zagrożeniem jest fakt, że inwestorzy zagraniczni przejmując istniejące przedsiębiorstwa dokonują ich restrukturyzacji, co często wiąże się z ograniczeniem zatrudnienia. W niektórych przypadkach dochodzi także do likwidacji przedsiębiorstw i przejęcia ich rynku. Dodatkowo, konkurencja ze strony zagranicznych inwestorów utrudnia

prowadzenie działalności przedsiębiorstw krajowych, co również może odbić się na ograniczeniu zatrudnienia w nich (Waresa, 2002).

Poważnym zagrożeniem są również migracje pracowników. Mimo, że ograniczają one stopę bezrobocia (jak pokazuje przykład polskiej gospodarki), to jednocześnie uszczupla zasoby kapitału ludzkiego w gospodarce oraz powoduje utratę kapitału zainwestowanego w kształcenie osób wyjeżdżających. Polityka rynku pracy musi jednak uwzględnić jeszcze kilka czynników związanych z wpływem globalizacji na rynek pracy. Jednocześnie jednak Polska traci znaczną ilość kapitału ludzkiego wskutek emigracji zarobkowych pracowników. Stosunkowo mały odsetek osób wyjeżdżających pracuje tam bowiem zgodnie ze swoimi kwalifikacjami i może powiększyć swoje doświadczenie zawodowe i zdobyć nowe kwalifikacje. Dotyczy to głównie wysokiej klasy specjalistów. Jednak często są to osoby, które nie wracają do Polski i osiedlają się za granicą. Mała skala powrotów sprawia, że środki zainwestowane w wykształcenie tych osób są tracone (Zob. np. Rybiński, 2007).

Znaczny wpływ wywiera również globalizacja na politykę fiskalną. Ma ona bowiem wpływ na stronę dochodową, jak i wydatkową. Z jednej strony bowiem kraje muszą konkurować o inwestycje zagraniczne. Jednym z narzędzi służących temu są niskie stawki podatków CIT i preferencje podatkowe np. w odniesieniu do podatków lokalnych. Takie działanie zmniejsza bazę podatkową i stanowi zagrożenie dla stabilności budżetu. Z drugiej jednak strony, dzięki inwestorom zagranicznym oraz rozwijającym się polskim eksporterom państwo ma większe wpływy z tytułu innych podatków. Przede wszystkim osoby zatrudnione w tych firmach płacą podatki dochodowe, a konsumując również podatki pośrednie. Poza tym przedsiębiorstwa płacą podatki inne niż dochodowe. Nie można więc potwierdzić, że wskutek globalizacji państwa są załagodzone podatkowo – raczej dowody empiryczne temu przeczą. Strona wydatkowa budżetu również pozostaje pod wpływem globalizacji. Większe zatrudnienie to również dla państwa mniejsze wydatki z tytułu świadczeń socjalnych i pomocy społecznej. Większa stabilność polityczna świata ogranicza wydatki na obronność. Jednocześnie jednak państwo musi łagodzić skutki np. mniejszej trwałości zatrudnienia i innych negatywnych skutków społecznych globalizacji.

Kolejnym aspektem wpływu globalizacji na politykę fiskalną jest udostępnienie rządowi możliwości finansowania znacznych deficytów budżetowych na międzynarodowych rynkach finansowych oraz znaczny udział inwestorów zagranicznych w finansowaniu długu krajowego. Poprzez to rządy mogą w znacznie większym stopniu się zadłużać. Można więc stwierdzić, że rozwój międzynarodowych rynków finansowych oraz liberalizacja przepływu kapitału zwiększa ich swobodę finansową (Azzimonti, de Francisco, Quadrini, 2014). Rządy traktują to jako szansę na wsparcie popytu globalnego w okresach pogorszenia koniunktury i realizacji zakładanych celów społecznych. W szczególności taka możliwość jest dostępna dla krajów rozwiniętych, gdyż inwestorzy traktują kraje rozwijające się jako bardziej ryzykowne (Byrne, Fiess, MacDonald, 2011;). Efektem tego jest znacznie wyższy poziom zadłużenia krajów rozwiniętych niż rozwijających się¹. W tej pierwszej grupie już w 2008 r. poziom długu wynosił średnio 80% PKB a w 2013 r. wyniósł już 107,3% PKB. Z kolei w grupie krajów rozwijających się u progu kryzysu wyniósł 33,5% PKB a następnie wzrósł do 34,5% PKB (*Fiscal Monitor...*, 2014, s. 5). Tak więc czynnik ten sprzyja ekspansji fiskalnej w krajach rozwiniętych, lecz po kryzysie zadłużeniowym należy go również traktować jako poważne zagrożenie dla stabilności finansowej tych państw. Większe możliwości zadłużania się niosą bowiem wzrost ryzyka nadmiernego zadłużenia się państw i ogłoszenia niewypłacalności. Przykład Grecji pokazuje, że zagrożenie to jest realne a rozwiązanie tego problemu jest niezwykle trudne i bolesne społecznie. Dodatkowym czynnikiem ryzyka jest tu niski koszt finansowania długu, co stwarza iluzję, że poziom zadłużenia jest akceptowalny. W sytuacji nawet niewielkiego spadku zaufania do danego rządu koszty jego finansowania gwałtownie wzrastają wskutek jednoczesnego wzrostu rynkowej stopy oprocentowania długu i spadku kursu waluty krajowej (Górniewicz, 2014). Podsumowując, w zakresie polityki fiskalnej globalizacja stworzyła szansę na szerszą ekspansję fiskalną krajów rozwiniętych, lecz jednocześnie związane z nią zjawiska stworzyły realne zagrożenie nadmiernego zadłużenia się państw. Jednocześnie kraje rozwijające się korzystają ze wzrostu dochodów budżetowych

¹ Podział krajów na rozwinięte i rozwijające się został przyjęty wg klasyfikacji stosowanej przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy.

generowanych wskutek wzrostu aktywności gospodarczej pod wpływem globalizacji w większym stopniu niż odczuwają zagłodzenie podatkowe.

Istotnym obszarem polityki gospodarczej jest również polityka pieniężna. Globalizacja stawia przed tym typem polityki szczególnie trudne wyzwania. Z jednej bowiem strony jest kwestia jej wpływu na poziom cen w gospodarce, a z drugiej poziomu aktywności gospodarczej. Międzynarodowe przepływy kapitału wywierają silny wpływ na podaż pieniądza. Ponadto oddziałują na kurs walutowy, często wywołując gwałtowne zmiany. Kolejnym czynnikiem jest konkurencja pomiędzy krajami w zakresie wysokości stóp procentowych, poprzez które banki centralne oddziałują na kursy walut. W tym zakresie obserwuje się silne skorelowanie stóp procentowych z tymi w głównych centrach finansowych. Wzrost wolumenu obrotów handlowych powoduje z kolei, na to że impulsy inflacyjne z międzynarodowych rynków surowcowych (np. wskutek szoków podaży) silnie wpływają na poziom cen. Z drugiej strony jednak znaczny wzrost konkurencji sprawia, że ceny dóbr spadają. Istotnym czynnikiem jest jeszcze wymuszanie przez międzynarodowe rynki finansowe wzrostu standardów w zakresie polityki pieniężnej: przejrzystości, niezależności itp. (Radło, Kowalewski, 2008, s. 43-46). Wskazane tu problemy dotyczą w szczególności gospodarek mniejszych państw, o własnych walutach. Wprawdzie polityka pieniężna USA i UE również pozostaje pod wpływem czynników globalnych, to jednak ten wpływ w zdecydowanie mniejszym stopniu utrudnia prowadzenie polityki pieniężnej. Jak wskazują F. Mishkin (2008) i J. B. Taylor (2008) polityka pieniężna w USA pozostaje pod niewątpliwym wpływem globalizacji, lecz wciąż możliwe jest skuteczne oddziaływanie na gospodarkę poprzez tradycyjne instrumenty. Z kolei K. S. Rogoff (2010) zwraca uwagę na upowszechnianie się modelu polityki pieniężnej z niezależnym bankiem centralnym, upodobnianie się sposobów prowadzenia polityki pieniężnej oraz zwiększenie jej przejrzystości. Mimo, że zmienność na rynkach finansowych wciąż jest duża a szoki podaży na rynku ropy oddziałują silnie na inflację, to widać tendencję do ograniczania premii na ryzyko. Natomiast korzyści z globalnego wzrostu gospodarczego oraz trudności związane z radzeniem sobie z globalnymi problemami, jak nadmierne zadłużenie państw stają się udziałem większości państw świata. S. B. Kamin (2010) dowodzi zaś, że mimo globalnej integracji rynków finansowych państwa narodowe wciąż zachowują możliwość skutecznego oddziaływania na swoje gospodarki. Jednak gospodarki stają się bardziej podatne na międzynarodowe szoki i rośnie znaczenie kontrolowania i oddziaływania na kanały transmisji tych szoków. W zakresie polityki pieniężnej globalizacja niesie więc głównie szereg zagrożeń związanych z trudniejszym kontrolowaniem podaży pieniądza oraz z łatwiejszą transmisją zakłóceń poprzez międzynarodowe rynki finansowe.

Podsumowanie

Przedstawione powyżej argumenty wskazują, że globalizacja w znaczący sposób wpływa na warunki prowadzenia polityki gospodarczej. Zakres oddziaływania jest szeroki i obejmuje wszystkie jej obszary. Należy jednak podkreślić, że część zjawisk związanych z globalizacją stanowi szansę. Jako przykład można wskazać oddziaływanie liberalizacji handlu i przepływów kapitału na wzrost gospodarczy poszczególnych państw. Również związane z tym zwiększenie zatrudnienia oraz transfer wiedzy i techniki stanowią szansę na szybszy rozwój. Wiele krajów jak chociażby Chiny i Indie korzysta z niej, osiągając spektakularny skok rozwojowy. Równocześnie jednak należy podkreślić, że globalizacja niesie ze sobą szereg zagrożeń. Są one szczególnie widoczne w sferze polityki fiskalnej i monetarnej. W związku z tym polityka gospodarcza musi stopniowo ewoluować w zakresie stosowanych narzędzi, tak aby reagować na zmiany uwarunkowań niesione przez procesy globalizacji.

Literatura

- Annual Economic Report for 1997, *European Economy*, No. 63, European Commission.
- Azzimonti M., de Francisco E., Quadrini V. (2014) Financial Globalization, Inequality, and the Rising Public Debt, *American Economic Review*, 104(8): 2267–2302, <http://dx.doi.org/10.1257/aer.104.8.2267>
- Bożyk P. (red.) (2007), *Polityka ekonomiczna w warunkach globalizacji*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomiczno-Informatycznej,.

- Byrne J. P., Fiess N., MacDonald R., The global dimension to fiscal sustainability, *Journal of Macroeconomics*, 33 (2011)
- Cynarski W. J. (2003), *Globalizacja a spotkanie kultur*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w 2012 roku* (2013), Warszawa: GUS.
- Dziemianowicz W., *Inwestycje zagraniczne jako czynnik rozwoju polskich regionów*, Ekspertyza wykonana na zlecenie Departamentu Koordynacji Polityki Strukturalnej w MGPIPS, <http://www.fundusze-strukturalne.gov.pl/informator/nsro/ekspertyzy/inwestycje%20zagraniczne%20dziedzianowicz.pdf> (15.04.2015).
- Fiscal Monitor: Public Expenditure Reform. Making Difficult Choices* (2014), Washington: IMF.
- Flejterski S., Wahl P. (2003), *Ekonomia globalna. Synteza*, Warszawa: Difin.
- Górniewicz G. (2014), Kryzys finansów publicznych Grecji, *Studia z Zakresu Prawa, Administracji i Zarządzania UKW*, t. 6
- Hirst P., Thompson G. (1995), Globalization and the Future of National State, *Economy and Society*, No. 3.
- Hoekman B., Winters L. A. (2005), Trade and Employment: Stylized Facts and Research Findings, *DESA Working Paper*, 2005, No. 7.
- http://www.nbp.pl/home.aspx?f=/statystyka/m_poz_inwest.html (15.04.2015).
- Kleer J. (2006), *Globalizacja a państwo narodowe*, Warszawa: PAN, Komitet Prognoz „Polska 2020”.
- Kobrin S. J. (1997), *The Architecture of Globalization: State Sovereignty in the Networked Global Economy*, w: Dunning J. H. (red.), *Governments, Globalization and International Business*, New York.
- Kołodko G.W. (2002), *Moja globalizacja czyli dookoła świata i z powrotem*, Toruń: Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”.
- Levy-Livermore A. (1998), *Handbook on the globalization of the world economy*, Cheltenham-Northampton: Edward Elgar Publishing.
- Misala J. (2008), *Lokalizacja działalności gospodarczej w warunkach globalizacji*, (w:) E. Czarny (red.), *Globalizacja od A do Z*, Warszawa.
- Mishkin F. S. (2008), Globalization, Macroeconomic Performance, And Monetary Policy, *Nber Working Paper Series*, 13948.
- Ohmae K., *The End of National State. The Rise of Regional Economies*, The Free Press, New York 1995.
- Orłowska R., Żołądkiewicz K. (red.) (2012), *Globalizacja i regionalizacja w gospodarce światowej*, Warszawa: PWE.
- Rogoff K. (2010), Impact of Globalization on Monetary Policy, *International Finance Discussion Papers*, No. 1002.
- Rybiński K. (2007), *Globalizacja w trzech odstępach*, Warszawa: Difin.
- Rzepka A. (2013), *Globalizacja w teorii i praktyce*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe „Silva Rerum”.
- Scholte J. A. (2006), *Globalizacja*, Sosnowiec: Oficyna Wydawnicza „Humanitas”.
- Steven B. Kamin *Financial Globalization and Monetary Policy*.
- Stiglitz J. (2004), *Globalizacja*, Warszawa: PWN.
- Streeter P. (1997), *Globalization and Competitiveness, Implications for Development Thinking*, (w:) *Economic and Social Development into XXI Century*, Washington D.C.
- Szymański W. (2002), *Globalizacja. Wyzwania i zagrożenia*, Warszawa: Difin.
- Szymański W. (2002), *Globalizacja. Wyzwania i zagrożenia*, Warszawa: Difin.
- Weresa M. A. How does Foreign Direct Investment Influence Poland's Exports to the EU, “*European Economic and Political Issues*” 5 (2002).
- Zaorska A. (1998), *Ku globalizacji?*, Warszawa: PWN.
- Zaorska A. (2002), *Ewolucja państwa i jego działalności*, (w:) B. Liberska (red.), *Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania*, Warszawa: PWE.